

УДК 811.161.2'282.2(477.8):81'342.8'366.58'373.611
 DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2026.356412>

Наталія Хібеба*

ДІАЛЕКТНІ ФОРМИ УМОВНОГО СПОСОБУ В БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті здійснено комплексний аналіз діалектних форм умовного способу в бойківських говірках. Матеріалом дослідження слугують сучасні польові записи мовлення бойків, фольклорні тексти та лінгвогеографічні джерела, що дають змогу простежити ареальне поширення й варіативність граматичних форм.

З'ясовано, що умовний спосіб у бойківських говірках представлений як нормативними моделями із часткою *би* (*б*), так і конструкціями з особовими афіксами (*-м*, *-с*, *-смо*, *-сте* та ін.), що походять від форм допоміжного дієслова *быти*. Ці моделі умовного способу засвідчують збереження давніх морфологічних механізмів у сучасному діалектному мовленні. Виявлена варіативність засвідчує поєднання архаїчних елементів із новими тенденціями розвитку, спричинені як внутрішньою динамікою діалектної системи, так і впливом літературної мови.

Зафіксовано також складені форми зі значенням передминулої дії, що постали внаслідок контамінації умовного способу з формами давноминулого часу.

Результати дослідження поглиблюють знання про морфологічну структуру бойківських говірок та окреслюють перспективи подальшого вивчення дієслівної парадигми українських діалектів.

Ключові слова: бойківські говірки, діалектна морфологія, умовний спосіб, дієслівна парадигма, енклітики, діалектологія.

Khibeba Nataliia. Dialectal forms of conditional moods in Boyko dialects.

The article provides a comprehensive analysis of dialectal forms of the conditional mood in Boyko dialects. The research is based on contemporary field recordings of Boyko speech, folklore texts, and linguistic-geographical sources, which make it possible to trace the areal distribution and variability of grammatical forms.

It has been established that the conditional mood in Boyko dialects is represented both by normative models with the particle *би* (*б*) and by archaic constructions with personal affixes (*-m*, *-s*, *-smo*, *-ste*, etc.), which derive from forms of the auxiliary verb *быти*. These models of the conditional mood attest to the preservation of ancient morphological mechanisms in contemporary dialectal speech. The observed variability attests to the combination of archaic elements with new trends in development, caused both by the internal dynamics of the dialectal system and the influence of the literary language.

Compound forms with the meaning of the past perfect tense, which arose as a result of the contamination of the conditional mood with forms of the past perfect tense, have also been recorded.

The results of the study deepen our knowledge of the morphological structure of Boyko dialects and outline prospects for further study of the verbal paradigm of Ukrainian dialects.

Keywords: Boyko dialects, dialect morphology, conditional mood, verb paradigm, enclitics, dialectology.

Морфологічний рівень діалектної мови, незважаючи на сучасні процеси зближення з літературною нормою, зберігає архаїчні риси й локальні відмінності (див. Хібеба, 2021б; Хібеба, 2026). У карпатській групі говорів південно-західного наріччя, зокрема в бойківських говірках, вони виразно простежуються в системі умовного й наказового способів, що визначає актуальність їх комплексного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історії розвитку діалектних форм умовного способу, особливостям їх уживання в говорах української мови присвячено низку праць. Зокрема Й. Дзензелівський зазначав, що студії середини ХХ ст. засвідчують функціонування в південно-західних говорах діалектних форм умовного способу паралельно з літературними (Дзензелівський, 1956, с. 68). На специфічні моделі умовного способу неодноразово звертали увагу дослідники, аналізуючи лемківські говірки (Верхратський, 1902, с. 136–139), гуцульські (Хобзей & Ястремська, 2010), закарпатські (говірки долини річки Тур'ї) (Добош, 1958), говірки Затися Виноградівського району (Лизанець, 2008, с. 183–187), говірки околиці м. Ужгорода (Чучка, 1958) та ін.

У бойківських говірках окремі аспекти функціонування категорії способу дієслова розглядали І. Свенціцький (Свенціцький, 1913), С. Рабій-Карпинська (Рабій-Карпинська, 2011, с. 94), Д. Бандрівський (Бандрівський, 1959; Бандрівський, 1960), Я. Пура (Пура, 1958, с. 74–76), І. Керницький (на матеріалі учительних Євангелій XVI–XVII ст. бойківського походження) (Керницький, 1967, с. 237–251) та ін., проте їхні дослідження є радше оглядово-інформативними, ніж системно-аналітичними. Зокрема С. Рабій-Карпинська зазначала, що в бойківських говірках умовний спосіб репрезентований формами, аналогічними до літературних (Рабій-Карпинська, 2011, с. 94), однак сучасні діалектні тексти фіксують специфічні говіркові реалізації цієї категорії, що засвідчує варіативність способових форм і зумовлює потребу їх системного аналізу.

* Хібеба Наталія, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українського прикладного мовознавства, Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна); e-mail: nataliya.khibeba@lnu.edu.ua.

Метою статті є комплексний аналіз форм умовного способу в сучасних бойківських говірках як малодослідженої категорії дієслова діалектної морфології з метою виявлення їх структурно-морфологічних особливостей, архаїчних рис і нових тенденцій функціонування.

Матеріалом дослідження слугували польові діалектні записи авторки, здійснені в різних частинах бойківського ареалу (Хібеба, 2021а, с. 200–679). Динаміку формотворення дієслів простежено також на основі етнографічних і фольклорних матеріалів із Бойківщини (Хібеба, 2021а, с. 33–184), результатів діалектологічних експедицій 1950-х рр. із сіл Коростів і Бориня Львівської області (Хібеба, 2021а, с. 190–200), текстів 1960-х рр., уміщених у збірнику «Говори української мови» (Говори) та ін., а також лінгвогеографічних даних (АУМ; AGB). Залучення зазначених джерел дало змогу окреслити особливості способових форм як у просторовому вимірі – у межах досліджуваного ареалу, так і в часовому – від кінця ХІХ ст. до початку ХХІ ст., що забезпечує комплексний підхід до аналізу їх функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Умовний спосіб дієслова в бойківських говірках, як у літературній мові і в більшості говорів української мови (Бевзенко, 1960, с. 331), утворюється за допомогою частки *би* (*б*, *би^е*, *бы^о*, *бо*) для третьої особи однини і множини (переважно в препозиції): *та полива́ють / би с'а роди́ю дал'і / би не з'ісо́х* (Лп), *слуха́й / би ти / ка́же / Мар'і́я / та Марі́с'а / би ти ма́му шанува́ла / бо ти ше ма́йеш дв'і сестри / би с'а тво́її сестри пов'і́д:авáли* (Яв), *ну / вона́ за мно́у би с'і у́біла / вона́ така́ роді́н:а* (Крш), *у́ нас би ў́же с'а об'і́дили / йак так би с'п'іва́ли го́с'т'ам* (Кр), *шос' то не хвал'áт / ка́жут / би л'і́ние би в'і́д:авáлас'і ста́риша* (Рс), *т'і́лки шо до́бре жи́ли / би жи́ли молод'і до́бре* (Кр), *хочу́ / би ні́ми доўко́ла ме по́душку обло́жи́ли ко́ло голо́ві* (Кр), *то брат торгу́є / би йо́му запла́тили за сестру́* (Крш), *о́й / Го́споди! // йа б вам ро́сказа́ла / йак стр'і́чала свекра́* (Лп), *йа мо́гла б показáти вам / йак йа с'а ўбира́ла* (Кз) та ін. Такі конструкції засвідчено й у фольклорних текстах: *Тонкі ручни́кы тка́ти, / Би́ било́ що в да́ри бра́ти* (Хібеба, 2021а, с. 60); *Да́й Бо́же, бы́о́ было́ сча́сли́ве!* (Свенціцький, 1913, с. 131), *Ой я со́бі гіден хло́пцъ, малим запла́кав ся – хо́дбо мене́ би́ли, я бо ї́м не да́в ся* (Свенціцький, 1913, с. 151). Діалектні записи середини ХХ ст. також підтверджують активність цих форм: *а мед'в'і́д' то ў́же і чо́л'в'і́ка би́е ў́биў* (Вш) (Говори, с. 304), *о́це 'в'і́тки би ў́з'а'ў* (Слв) (Говори, с. 243), *ці́гане хол'е́ра би тебе́ в́з'áла* (Рбн) (Бандрівський, 1960, с. 101) та ін.

В обстежених говірках умовний спосіб репрезентований також поєднанням інфінітива із часткою *би* (*б*): *áни де сук'е́нку купи́ти / би с'і ўбра́ти / áни шо на с'т'і́у по́ложі́ти* (Трл); *да́й Бо́же, бы́о́ было́ сча́сли́ве; так бы́о́ вам ле́гко з по́логу вста́ти!* (Свенціцький, 1913, с. 131) та ін. (детальніше про особові / неособові форми умовного способу див.: (Русанівський, 1969, с. 393; Русанівський, 1978, с. 258; Русанівський, 1993, с. 231)). Принагідно зауважмо, що оскільки умовний спосіб репрезентує ірреальну (потенційну, бажану) дію, він може функціонувати й у підрядних реченнях мети, семантика яких також пов'язана з позначенням ще не здійсненого, але очікуваного результату (Шевельов, 2012, с. 357).

Учительні Євангелія ХVІ – початку ХVІІ ст. з Бойківщини засвідчують давній тип умовного способу, утворений поєднанням дієприкметника минулого часу на *-ль* із допоміжним дієсловом *бути* у формі аориста *бухъ*. Ця форма узгоджувалася з дієприкметником в особі й числі та вживалася для 1-ї особи однини і множини (Керницький, 1967, с. 238–239, 241). У сучасних бойківських говірках аористні форми допоміжного дієслова не збереглися. Натомість зафіксовано нові утворення на кшталт *бы́мь*, що постало внаслідок поєднання частки *бы* з флексією допоміжного дієслова (*-мь*) (Керницький, 1967, с. 238–239).

Відомо, що нова особова парадигма умовного способу, у якій частка *би* поєднувалася зі скороченими формами допоміжного дієслова колишнього перфекта, зникає в українській літературній мові наприкінці ХVІІ–ХVІІІ ст. разом із особовим перфектом (Русанівський, 1978, с. 334). Уже наприкінці ХVІІІ ст. у всіх особах умовного способу переважає вживання частки *бы* та її скороченої форми *б* (Русанівський, 1978, с. 305). Водночас у південно-західних діалектах зберігаються численні релікти цієї парадигми (Русанівський, 1978, с. 334; Бевзенко, 1960, с. 331; Жилко, 1955, с. 100).

С. Бевзенко відзначив збереження архаїчної аористної форми *бух*, а також форм *бы-м*, *бы-с'*, *бы-с'ме*, *бы-с'те* для 1-ї та 2-ї осіб однини та множини як характерну рису говорів карпатської групи (Бевзенко, 1960, с. 331; Бевзенко, 1980, с. 225). Форми типу *даў бим* зафіксовано в лемківських (Верхратський, 1902, с. 139), надсянських (Пшепорська-Овчаренко, 2007, с. 146–147; Глібчук & Костів, 2023, с. 215), наддністрянських (Шило, 1957, с. 165–166), подільських і південно-волинських говірках (Керницький, 1967, с. 244).

Поширення умовного способу в бойківських говірках, утвореного від дієслів минулого часу із залученням частки *би* й особових дієслівних енклітиків, також відзначають дослідники (Пура, 1958, с. 74–75; Радевич-Винницький; Глібчук & Костів, 2023, с. 247). Перевагу діалектних форм типу *дав бим* засвідчують матеріали АУМу (АУМ, к. 247) та сучасні діалектні тексти.

Для вираження 1-ї та 2-ї осіб однини й множини частка *би* поєднується з енклітичними закінченнями – реліктами допоміжного дієслова колишніх перфектних форм (Бевзенко, 1960, с. 331). Їх трактують як особові афікси (Добош, 1958, с. 11), особові дієслівні частки (Пура, 1958, с. 74) та ін. У бойківських говірках виявлено такі варіанти форм: 1-а ос. одн.: *би-м* / *бе-м* / *бы-м*; 2-а ос. одн.: *би-с* / *би-с'* / *бе-с* / *бе-с'*; 1-а ос. мн.: *бі(ы)-смо* / *бі-с'мо* / *бі-сме* / *бі-с'ме* / *бі-змо*; 2-а ос. мн.: *бі-сти* / *бі-сте* / *бі-с'те* / *бе-сте* (у мовознавстві висловлено різні погляди щодо походження й морфологічного статусу цих форм (Лизанець, 2008, с. 185–186)).

Умовний спосіб для дієслів 1-ї особи однини утворено за моделлю: частка *би* (*бы*) + енклітичне закінчення дієслова *бути* минулого часу (-м): *би-м си ў бál'ци поскакала* / *би-м си синка годувала* (Тр), *ої Гóсподи милосéрднїй / йака́ йа кал'іка / хобá би-м се зробила* з дубá чолов'іка (Дн), *то н'а дала / мóйа мáти / за штіри потóки / би-м до нéйї ни ходила* аж за штіри рóки (Бк), *п'ід порóгом йáма / би-м до рóку біла сáма* (Бк), *ї би йа знáла ї молодійка / шчо п'іду за ўд'їу'а / то йа би-м с'ї в'їнувила* сухóго йал'їу'а (Вч), *йа би-м с'а / сестрічки / шче не в'їд:авáла* / *йатбі ми сус'їда л'їт не рахувáла* (Глб), *ої мóйа л'ўба свáхо / шос' би-м ти пов'їла* (Вч) та ін. Такі форми зафіксовано й у фольклорних текстах: *Хоть-бим вас мила*, / *Тай перемила*, / *Свекрици ни догоджу!* (Хібеба, 2021а, с. 68), *Ранейком тя садила*, / *Бим у вінку ходила* (Хібеба, 2021а, с. 104), *Я калину садила*, / *Бим за себе лишила* (Хібеба, 2021а, с. 107), *Звала бим го татком тай буду* (Хібеба, 2021а, с. 136), *Роздуй кісойку мою*, / *Вбим била дівойкою* (Хібеба, 2021а, с. 47), *Я за нього не пряла*, / *Обим го цілювала* (Хібеба, 2021а, с. 131); *Співала бы-м співаночки, але я не вмію; Та йшов би-м ся подивити, ци там білявочки* (Волосянка, с. 52, 61), *ої йат'бы-м та ни л'убила / то бы-м ти с'а не ўкло'нила* (Вл) (УГ, с. 142) та ін.

У сучасних бойківських говірках засвідчено як препозитивне, так і постпозитивне розташування форми *би-м*; пор.: препозицію в говірках сіл Тур'є, Рибник, Коростів, Кропивник, Матків, Жупани, Підліски (АУМ, с. 54; к. 247).

Фонетичним варіантом частки *би* є форма *бе-м*: *то н'а да́йеш / мáмц'о мóйа / ї за дэс'їт' потóк'їу' / бе-м ти хáту ї не ўтворіла* ї за дванáй'їт' рóк'їу' (Лп).

Енклітична флексія в поєднанні з часткою *би* може вживатися й за наявності експліцитно вираженого підмета: *йа би-м с'а / сестрічки / шче не в'їд:авáла* / *йатбі ми сус'їда л'їт не рахувáла* (Глб), *ї би йа знáла ї молодійка / шчо п'іду за ўд'їу'а / то йа би-м с'ї в'їнувила* сухóго йал'їу'а (Вч).

Для говірок південно-західного наріччя характерний складний сполучник *коби*, «утворений із питального займенника с. р. ко-(је) «що, як» (< псл. кь-, ка-, ко-) і частки *би*» (ЕСУМ, 3, с. 476), який також поширений у бойківських говірках.

Тексти фіксують злиття умовного сполучника *коби* з енклітичною часткою, що відображає активні діалектні процеси формування умовних конструкцій: *йа багáто знáйу / кобі-м то вес'їл'е б'уло* / *то би в'їдрáзу нагадáу* (Мж); пор.: у записях зі східної Бойківщини кінця ХІХ– початку ХХ ст.: *Болит мене головочка*, / *Не дотулитись*, / *Коби дали на миленьку*, / *Хоть подивитись*; *Ой гиля, гиля*, / *Гусята, на став*, / *Ой коби дружчину* / *Хусточку дістає*; *Коби-м була, мамко, знала*, / *Що за дівця піду*, / *Бо була-м ся утопила* / *У воловім сльїду*; *Їла би ся капуста*, / *Доброго напою*, / *Любка моя солоденька*, / *Коби-м це з тобою* (Прг) (Хібеба, 2021а, с. 166, 170, 171), у фольклорних матеріалах, зафіксованих 2019 р. на Сколівщині: *Кобы-сь знала, моя мамко, як ня болят ноги*, / *Та й ходячи за вівцями, аж попід Омноги* (Волосянка, с. 62) та ін.

Зауважмо, що І. Свенціцький у тексті пісні зафіксував унікальну форму *коболам*, яка, імовірно, постала внаслідок контамінації умовного сполучника *коби* ('якби') й дієслова *була* (*бола*): *Коболам на горбочку булі посадила, то боламсі на ребойку куждий день дивила* (Свенціцький, 1913, с. 152); пор.: *Кобом си на горбочку булі посадила, та болам ся на милого каждий динь дивила* (Свенціцький, 1913, с. 150), *Ой скрипочки із липочки, а струни шовкові – коби пішли тансувати парібки воскові* (Свенціцький, 1913, с. 152). Сполучник *кобі* перед *б* може реалізуватися у скороченій формі *ко*, наприклад, *Ко бола-м на горбóчку бул'ї посаділа, то бола-м с'ї на ребóйку куждий дин' дивіла* (Онишкевич, 1, с. 361) та ін.

Форми умовного способу 1-ї особи множини утворено за моделлю: частка *би* (*бы*, *бе*) + варіанти енклітичних закінчень дієслова *бути* минулого часу (-смо, -с'мо, -сме, -с'ме, -змо):

бі-смо: Бисмо ся могли погодити, то бисмо віддавали (Хібеба, 2021а, с. 99); *Й калинков намаєли, / Бисмо ся похвалили* (Хібеба, 2021а, с. 102), *А мы мáйимо пáрїпка, рáда бысмо жєніти*, *слї бы тотó Бог поратувáу*, *бысмо сьа сходили дайáк до кўпы* (Хібеба, 2021а, с. 71), *Просїли бысмо бóжжойї лáскы і ксьиндза, рáда бысмо весыльа зачинáти* (Хібеба, 2021а, с. 72), *Благослови, Божейку, / Першуйу дорожейку, / Ай десмо сьа пустили, / Бэсмо горáзд гостїли* (Хібеба, 2021а, с. 74); *А віднесь за рік обисмо ти колядували* из твоїм таздов (Свенціцький, 1913, с. 142) та ін.;

бі-с'мо: несь за рік бисьмо ти із гадов колядовали (Свенціцький, 1913, с. 142);

би-сме: *ходіли би сме* (Бандрівський, 1960, с. 73);

би-с'ме: *Ой підеме у Гирявиць котити білані, / Бдеме гроці заробляти, вби-сьме били п'яні* (Волосянка, с. 62);

бі-змо: *ми ўс'ї на то йе / би-змо ўми'рали* (Рз) (УГ, с. 1522).

Умовний спосіб для дієслів 2-ї особи однини утворено за допомогою частки *би* (*бе*) та енклітиків дієслова *бути* минулого часу (*-с, -с'*), як-от:

би-с (би-с'): *б'уде м'їлї б'їти / би-с скор'єн'ко ўм'їкла* (Крш), *йакио́ би-с' пої́хали тудá / бо то х'їба́ лиш початок на́шого селá* (ЛБ), *ої сваху́н'у / свяхуно́йку / шос' би вам пов'їла / шобі́-с' дáли молоді́к'ї хлóпц'а на кол'їна* (Лс); а також у записях початку ХХ ст.: *Ми вівсом обсївали, Горівков напоєли, Бис ни дуже банував, Бис ще ліпше зїля мав* (Хібеба, 2021а, с. 104); *і убисся там мав* як у *святї недїлі земля ся має* (Свенціцький, 1913, с. 138); *Бис великий ріс, а щасливий бов* (Свенціцький, 1913, с. 139); у текстах 70-х рр.: *Ой пронав би-сь, як тя люблю, самї ми дивнийко* (Волосянка, с. 42);

бе-с (бе-с'): *д'акуйу ти / нев'їстїце / шо-м ми подарок дáла / то йагбї́ с'а ї засварїла бе-с не в'їдобрáла* (Вч), *ти йї не р'їк годува́ў / бе-с' йї за гр'їш в'їд:авáў* (Лп).

Умовний спосіб для дієслів 2-ї особи множини утворено за моделлю: частка *би* (*бе*) + варіанти енклітичних закінчень дієслова *бути* минулого часу (*-сти, -сте, -с'те*):

бі-сти: *в'їтáйу вас / молод'áта / у б'їл'їм вел'о́н'ї / бї́-сти мáли чотїри сїни / йак н'їм'єц'к'ї ко́н'ї* (Крш), *ми би вас просїли / бї́-сти нас пу́стїли* (Бк);

бі-сте: *бї́-сте приїшли́* (Бк, Кр, Трл, Ям), *бї́-сте до́бр'ї бї́ли приїти́* (Мт), *бї́-сте б'ули до́бр'ї приїти́* (ЛБ), *бї́-сте б'ули ласкáв'ї приїшли́* (Мж), *бї́-сте б'ули ласкáв'ї приїти́* (Гл), *абї́-сте ласкáв'ї приїти́* (НБ), *абї́-сте приїшли́* (Лс), *абї́-сте приходїли* (Дн), *абї́-сте б'ули ласкáв'ї* (СНБ), *кобї́-сте знáли* (Кр), *шобї́-сте приїшли́* (Вч); *той би вас обдаровал бисте дїждали* *многї літа господаровати, а нигде злого не мати* (Свенціцький, 1913, с. 136); *по хá'тах' може йаг'бисте" зайш'ле" то йест та'к'е* (Яс) (Говори, с. 306); *'нинї д'рош'ї то йе нич' / таг би сте з'нали / не"бо'ж'ати* (Рз) (УГ, с. 151);

бі-с'те: *бáжáйем вам шчáс'т'а на б'їл'їм тар'єли / бї́-с'те с'а л'убїли́ / йак ў н'єб'ї анг'єли* (Кр), *прóсит тáто ї мáма / ї йа прóшу / ї молодá / абї́-с'те приїшли́ ласкáв'ї на вес'їл'á* (Лл), *шобї́-с'те знáли / йак ў нас тут так'є б'уло у гóрах Карпáтах!* (Яв); *А ми би вас просили, / Бисьте ласкаві были, / Бисьте ї сюди ввели, / Бисьме єї ввидїли* (Хібеба, 2021а, с. 139); *ви бе"р'їт за ко'нец' льшику і да'ваїте д'ругому / т'рето́му і 'їйчте / 'бис'те по'їли* (Вл), *'будут хо'дити / 'бис'те х'лопц'ї моло'д'ї / 'бис'те хо'дили / 'бис'те не" ро'били йа'кого з'битка* (Вч) (УГ, с. 127, 135);

бе-сте: *прóсит молодá / прóшу йа / б'є-сте с'огóдн'ї приїшли́ на корова́ї / а заўтра на в'їс'їл'á* (Вч), *та приходїли свáтати / чи мóже б'є-сте в'їд:алї́* (Хш).

В обстежених бойківських говірках засвідчено складені форми умовного способу минулого часу, які мають значення передминулої дії (Бевзенко, 1960, с. 331) (форми минулого умовного часу (Русанівський, 1969, с. 378–379)). Вони відрізняються від звичайних форм умовного способу своєю структурою: до складу таких моделей входить допоміжне дієслово *бути* у формі минулого часу. С. Бевзенко припускає, що ці складені форми є новотворами, які виникли на українському ґрунті внаслідок контамінації форм умовного способу з формами передминулого часу (Бевзенко, 1960, с. 331–332). Наведімо такі приклади із сучасних бойківських говірок: *а шо / кáжут / х'їба́-м б'ула би с'ї ўтопїла // де мáла-м с'ї д'їти* (Ур), *то йа булá би розумóвила* (Трл), *н'їкóли булá би соб'ї не дозвóлила йак 'їс' блис'к'ї ўзай'ємини з хлóпцем без дозвóлу* (Кр), *І він бы быў с'уда пїшоў* (Пура, 1958, с. 76); а також: *Коби-м була, мамко, знала, / Що за вдівця піду, / Бо була-м ся утопила / У воловім с'лїду* (Прг) (Хібеба, 2021а, с. 166); *чо'му? / бо биў би н'ї'чого не да'ў* (Слв) (Говори, с. 243), *Та якби я не ходила по тых Зубрівочках, / То бы-м была не носила дитя в пеленочках* (Волосянка, с. 63) та ін.

У цих формах умовна частка *би* може пропускатися, а її функцію перебирає на себе допоміжне дієслово (див. Добош, 1958, с. 12): *ої йак бу́ла-м знáла / шчо п'їду́ в'їд мáми / бу́ла-м ни садї́ла кв'їти п'їд в'їкнáми* (Бк), *ої бї́ла йа / Бóже / знáла / шо п'їду́ в'їд мáми / та йа бї́ла не садї́ла р'ужу п'їд в'їкнáми* (Дн).

Форми умовного способу, які структурою подібні до передминулого часу, відомі вже з пам'яток XVI – початку XVII ст. До їх складу входить, крім звичайних форм умовного способу, допоміжне дієслово *бити* у формі минулого часу (Керницький, 1967, с. 244–245). Аналітичні форми умовного способу, що складаються з відмінюваного дієслова минулого часу з *би* і відповідних особових часток (*-м, -с, -смо, -сти, -сте"*), а також дієслова *бути* в минулому часі, зафіксовано в лемківських (Панькевич, 1938, с. 325), надсянських, деяких наддністрянських (Пура, 1958, с. 75), а також у закарпатських говірках (Дзензелівський, 1956, с. 69; Добош, 1958, с. 12).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз умовного способу дієслова в бойківських говірках засвідчує збереження давніх граматичних структур у сучасній діалектній системі та одночасно відображає внутрішні тенденції її розвитку.

Умовний спосіб представлений як нормативними формами (лише із часткою *би* (*б*)), так і діалектними – поєднанням частки *би* (*бе*) з енклітичними закінченнями (*-м, -с, -смо, -сте* та ін.), що є реліктами допоміжного дієслова *бути* колишніх перфектних форм. Простежена варіативність цих структур свідчить про активні процеси внутрішньої еволюції діалектної системи, її поступове зближення з літературною нормою та водночас на збереження локальної специфіки.

Окрім простих форм, зафіксовані складені форми зі значенням передминулої дії, які демонструють контамінацію умовного способу з формами передминулого часу (*бы быў п'ішоў, була би не дозволила* та ін.).

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому лінгвогеографічному аналізі способових форм у межах бойківського ареалу з урахуванням мікродіалектних відмінностей і зіставленням із суміжними говорами (лемківським, надсянським, наддністрянським, закарпатським). Система умовного способу в бойківських говірках є динамічною та багаторівневою, що відкриває нові перспективи для розуміння історії української дієслівної морфології та взаємодії літературних і діалектних форм.

СПИСОК НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ І ЇХ СКОРОЧЕНЬ

- Бк – Боберка Самбірського р-ну Львівської обл.
 Вл – Волосянка Стрийського р-ну Львівської обл.
 Вч – Вовче Самбірського р-ну Львівської обл.
 Вш – Вишків Калуського р-ну Івано-Франківської обл.
 Гл – Головецько Самбірського р-ну Львівської обл.
 Глб – Глибока Самбірського р-ну Львівської обл.
 Дн – Дністрик Самбірського р-ну Львівської обл.
 Іл – Ільник Самбірського р-ну Львівської обл.
 Кз – Кузьминець Калуського р-ну Івано-Франківської обл.
 Кр – Коростів Стрийського р-ну Львівської обл.
 Крш – Крушельниця Стрийського р-ну Львівської обл.
 Лб – Либохора Самбірського р-ну Львівської обл.
 Лп – Лопушанка Самбірського р-ну Львівської обл.
 Лс – Лосинець Самбірського р-ну Львівської обл.
 Мж – Міжгір'я Івано-Франківського р-ну Івано-Франківської обл.
 Мт – Матків Стрийського р-ну Львівської обл.
 Нб – Небилів Калуського р-ну Івано-Франківської обл.
 Прг – Перегінське Калуського р-ну Івано-Франківської обл.
 Рбн – Рибник Дрогобицького р-ну Львівської обл.
 Рз – Розлуч Самбірського р-ну Львівської обл.
 Рс – Росохи Самбірського р-ну Львівської обл.
 Слв – Славське Стрийського р-ну Львівської обл.
 СНб – Слобода-Небилівська Калуського р-ну Івано-Франківської обл.
 Тр – Труханів Стрийського р-ну Львівської обл.
 Трл – Терло Самбірського р-ну Львівської обл.
 Ур – Урич Стрийського р-ну Львівської обл.
 Хщ – Хащів Самбірського р-ну Львівської обл.
 Яв – Явора Самбірського р-ну Львівської обл.
 Ям – Ямельниця Стрийського р-ну Львівської обл.
 Яс – Ясень Калуського р-ну Івано-Франківської обл.

ЛІТЕРАТУРА

- Атлас української мови* (1988) (Т. II: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі). Наук. думка. (АУМ)
 Бандрівський, Д. (1959). Деякі морфологічні особливості говірок Турківського району Львівської області. *Дослідження і матеріали з української мови*, (2), 3–11.
 Бандрівський, Д. (1960). *Говірки Підбузького району Львівської області*. Вид-во АН УРСР.
 Бевзенко, С. (1960). *Історична морфологія української мови*. Закарпатське обласне видавництво.
 Бевзенко, С. (1980). *Українська діалектологія*. Вища школа.
 Верхратський, І. (1902). *Говор галицьких лемків*. НТШ.
 Глібчук, Н. М. (Упоряд.) (2005). *Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти*. ЛНУ ім. Івана Франка. (УГ)
 Глібчук, Н., & Костів, О. (2023). *Українська діалектологія*. Піраміда.
 Дзєндзелівський, Й. О. (1956). Про форми умовного способу в південно-західних діалектах української мови. *Українська мова і література в школі*, (4), 68–70.
 Добош, В. І. (1958). До характеристики форм умовного і наказового способів у південнокарпатських говірках долини р. Тур'ї. У *Тези доп., виголошених на Львівській міжобласній діалектологічній нараді* (с. 11–14). Б. в.
 Жилко, Ф. (1955). *Нариси з діалектології української мови*. Рад. школа.
 Керницький, І. М. (1967). *Система словозміни в українській мові: на матеріалах пам'яток XVI ст.* Наук. думка.

- Лизанець, П. (2008). *Українські південнокарпатські говірки Затися Виноградівського району Закарпатської області*. Карпати.
- Мельничук, О. С. (Ред.) (1982–2012). *Етимологічний словник української мови* (Т. I–VI). Наук. думка. (ЕСУМ)
- Назарова, Т. (Ред.) (1977). *Говори української мови: збірник текстів*. Наук. думка. (Говори)
- Онишкевич, М. (1984). *Словник бойківських говірок*. (Ч. 1). Наук. думка.
- Панькевич, І. (1938). *Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей: звучня і морфологія* (Ч. I). Nakladem Sboru pro vyzkum Slovenska a Podkarpatske Rusi.
- Пура, Я. (1958). *Говори Західної Дрогобиччини*. ЛДП.
- Пшепорська-Овчаренко, М. (2007). *Мова українців Надсяння*. Перемиський відділ ОУП.
- Рабій-Карпинська, С. (2011). *Бойківські говірки: зб. статей*. Перемиський відділ ОУП.
- Радевич-Винницький, Я. Бойківський говір. У *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=36048 (дата запиту: 02.02.2026).
- Русанівський, В. М. (1969). Дієслово. У І. К. Білодід (Ред.), *Сучасна українська літературна мова* (с. 296–429). Наук. думка.
- Русанівський, В. М. (1978). Дієслово. У В. В. Німчук (Ред.), *Історія української мови. Морфологія* (с. 235–341). Наук. думка.
- Русанівський, В. М. (1993). Дієслово. У О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, & В. М. Русанівський, *Граматика української мови. Морфологія* (с. 157–242). Либідь.
- Свенціцький, І. (1913). Бойківський говір села Бітля. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, CXIV, 117–153.
- Сокил, В. (Упоряд.) (2016). *Волосянка у фольклорі та говірці*. Компанія Манускрипт. – (Волосянка)
- Хібеба, Н. (2021a). *Бойківське весілля в текстах: обряд і слово*. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича.
- Хібеба, Н. (2021b). Словозміна іменників у сучасних бойківських говірках. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (35), 81–93. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-12>
- Хібеба, Н. (2026). Діалектні форми минулого часу в бойківських говірках. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 1 (106) (у друці).
- Хобзей, Н., & Ястремська, Т. (2010). Система дієслова в гуцульських говірках. У *Ювілейний збірник на честь 80-річчя від дня народження професора Петра Лизанця* (с. 586–600). Патент.
- Чучка, П. (1958). Умовний і наказовий спосіб дієслів у говірках околиці м. Ужгорода. *Доповіді та повідомлення Ужгородського університету. Серія філологічна*, 2, 99–100.
- Шевельов, Ю. (2012). *Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії*. Темпора.
- Шило, Г. (1957). *Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра*. Б. в.
- Atlas gwar bojkowskich* (1991) (Т. VII, sz. 1). Zakład narodowy im. Ossolińskich. (AGB)

REFERENCES

- Atlas gwar bojkowskich* [Atlas of Boiko dialects] (1991) (Т. VII, sz. 1). Zakład narodowy im. Ossolińskich. (AGB) (in Poland)
- Atlas ukraińskiej mowy* [Atlas of the Ukrainian Language] (1988) (Т. II: Volyn, Naddistrianiashchyna, Zakarpattia i sumizhni zemli). Nauk. dumka. (AUM) (in Ukrainian)
- Bandrivskiy, D. (1959). Deiaki morfolohichni osoblyvosti hovirok Turkiivskoho raionu Lvivskoi oblasti [Some morphological features of the dialects of the Turka District in the Lviv Region]. *Doslidzhennia i materialy z ukraińskiej mowy*, (2), 3–11. (in Ukrainian)
- Bandrivskiy, D. (1960). *Hovirky Pidbuzkoho raionu Lvivskoi oblasti* [Dialects of the Pidbuzkyi District Lviv Oblast]. Vyd-vo AN URSR. (in Ukrainian)
- Bevzenko, S. (1960). *Istorychna morfolohiia ukraińskiej mowy* [The Historical Morphology of the Ukrainian Language]. Zakarpatske oblasne vydavnytstvo. (in Ukrainian)
- Bevzenko, S. (1980). *Ukrainska dialektolohiia* [Ukrainian dialectology]. Vyscha shkola. (in Ukrainian)
- Chuchka, P. (1958). Umovnyi i nakazovyi sposib diiesliv u hovirkakh okolytsi m. Uzhhoroda [The subjunctive and imperative moods of verbs in the dialects of the Uzhhorod area]. *Dopovidy ta povidomlennia Uzhhorodskoho universytetu. Serii filolohichna*, 2, 99–100. (in Ukrainian)
- Dobosh, V. I. (1958). Do kharakterystyky form umovnoho i nakazovoho sposobiv u pivdennokarpatskykh hovirkakh dolyny r. Turi [On the characteristics of the subjunctive and imperative moods in the South Carpathian dialects of the Turia River valley]. U *Tezy dop., vyholoshenykh na Lvivskii mizhoblasnii dialektolohichnii naradi* (s. 11–14). B. v. (in Ukrainian)
- Dzdzvelivskiy, Y. O. (1956). Pro formy umovnoho sposobu v pivdenno-zakhidnykh dialektakh ukraińskiej mowy [On the forms of the subjunctive mood in the south-western dialects of the Ukrainian language]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, (4), 68–70. (in Ukrainian)
- Hlibchuk, N. M. (Uporiad.) (2005). *Ukrainski hovirky pivdenno-zakhidnoho narichchia. Teksty* [Ukrainian dialects of the south-western dialect group. Texts]. LNU im. Ivana Franka. (UH) (in Ukrainian)
- Hlibchuk, N., & Kostiv, O. (2023). *Ukrainska dialektolohiia* [Ukrainian dialectology]. Piramida. (in Ukrainian)
- Kernytskyi, I. M. (1967). *Systema slovozmyny v ukraińskiej movi: na materialakh pamiatok XVI st.* [The system of word inflection in the Ukrainian language: based on 16th-century sources]. Nauk. dumka. (in Ukrainian)
- Khibeba, N. (2021a). *Boikivske vesillia v tekstakh: obriad i slovo* [The Boiko wedding in texts: ritual and words]. In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakovycha. (in Ukrainian)
- Khibeba, N. (2021b). Slovozmyna imennykiv u suchasnykh boikivskykh hovirkakh [The declension of nouns in modern Boiko dialects]. *Aktualni pyttannia humanitarnykh nauk*, (35), 81–93. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-12> (in Ukrainian)
- Khibeba, N. (2026). Dialektni formy mynuloho chasu v boikivskykh hovirkakh [Dialectal forms of the past tense in the Boiko dialects]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*, 1 (106) (u drutsi). (in Ukrainian)
- Khobzei, N., & Yastremska, T. (2010). Systema diieslova v hutsulskykh hovirkakh [The verb system in Hutsul dialects]. U *Yuvileinyi zbirnyk na chest 80-richchia vid dnia narodzhennia profesora Petra Lyzantsia* (s. 586–600). Patent. (in Ukrainian)
- Lyzanets, P. (2008). *Ukrainski pivdennokarpatski hovirky Zatyssia Vynohradivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti* [Ukrainian dialects of the Southern Carpathians in the Zatyssia area of the Vynogradiv Raion, Zakarpattia Oblast]. Karpaty. (in Ukrainian)
- Melnychuk, O. S. (Red.) (1982–2012). *Etymolohichnyi slovnyk ukraińskiej mowy* [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language] (Т. I–VI). Nauk. dumka. (ESUM) (in Ukrainian)

- Nazarova, T. (Red.) (1977). *Hovory ukrainskoi movy: zbirnyk tekstiv* [Dialects of the Ukrainian Language: A Collection of Texts]. Nauk. dumka. – (Hovory) (in Ukrainian)
- Onyshkevych, M. (1984). *Slovyk boikivskykh hovirok* [A Dictionary of Boiko Dialects] (Ch. 1). Nauk. dumka. (in Ukrainian)
- Pankevych, I. (1938). *Ukrainski hovory Pidkarpatskoi Rusi i sumizhnykh oblastei: zvuchnia i morfolohiia* [Ukrainian dialects of Subcarpathian Rus' and neighbouring regions: phonology and morphology] (Ch. I). Nakladem Sboru pro vyzkum Slovenska a Podkarpatske Rusi. (in Ukrainian)
- Pshepiurska-Ovcharenko, M. (2007). *Mova ukraintiv Nadsyannia* [The language of the Ukrainians of Nadsyannia]. Peremyskyi viddil OUP. (in Ukrainian)
- Pura, Ya. (1958). *Hovory Zakhidnoi Drohobychchyny* [The dialects of Western Drohobych]. LDPI. (in Ukrainian)
- Rabii-Karpynska, S. (2011). *Boikivski hovirky: zb. statei* [Boiko Dialects: A Collection of Articles]. Peremyskyi viddil OUP. (in Ukrainian)
- Radevych-Vynnytskyi, Ya. Boikivskyi hovir [The Boiko dialect]. U *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=36048 (data zapytu: 02.02.2026). (in Ukrainian)
- Rusanivskyi, V. M. (1969). Diieslovo [Verb]. U I. K. Bilodid (Red.), *Suchasna ukrainska literaturna mova* (s. 296–429). Nauk. dumka. (in Ukrainian)
- Rusanivskyi, V. M. (1978). Diieslovo [Verb]. U V. V. Nimchuk (Red.), *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia* (s. 235–341). Nauk. dumka. (in Ukrainian)
- Rusanivskyi, V. M. (1993). Diieslovo [Verb]. U O. K. Bezpoiasko, K. H. Horodenska, & V. M. Rusanivskyi, *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia* (s. 157–242). Lybid. (in Ukrainian)
- Shevelov, Yu. (2012). *Narys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy ta inshi linhvistychni studii* [Essay on the Modern Ukrainian Literary Language and Other Linguistic Studies]. Tempora.
- Shylo, H. (1957). *Pivdenno-zakhidni hovory URSS na pivnich vid Dnistra* [The south-western dialects of the Ukrainian SSR north of the Dniester]. B. v. (in Ukrainian)
- Sokil, V. (Uporiad.) (2016). *Volosianka u folklori ta hovirtsi* [The volosianka in folklore and dialect]. Kompaniia Manuskrypt. (Volosianka) (in Ukrainian)
- Svietsitskyi, I. (1913). Boikivskyi hovir sela Bitlia [The Boiko dialect of the village of Bitlya]. U *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*, CXIV, 117–153. (in Ukrainian)
- Verkhratskyi, I. (1902). *Hovor halytskykh lemkiu* [The dialect of the Galician Lemkos]. NTSh. (in Ukrainian)
- Zhylko, F. (1955). *Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy* [Essays on the Dialectology of the Ukrainian Language]. Rad. shkola. (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 17.02.2026 року

Дата прийняття статті: 13.03.2026 року

Опубліковано: 01.04.2026 року